

למה שיהיה אנפת לנו מאִי־שוויון?

מבקרי השוויון טוענים שעוני הוא הבעיה ולא האי־שוויון, ושביקורת על פערים בחברה נובעת מקנאה. אבל יש סיבות טובות להתנגד לאִי־שוויון בפני עצמו ולתוצאות שהוא גורם

מדוע נושא האי־שוויון חשוב לנו? כלומר, מה הטעם לדאוג לגבי הפער בין מה שיש לחלק מהאנשים לבין מה שיש לאחרים, ולא פשוט לדאוג לשיפור מצבם של העניים? הכוונה מאחורי השאלה הזאת היא לא לטעון שאִי־שוויון חשוב יותר מעוני. הרבה פעמים זה לא נכון. העובדה שמיליוני בני אדם נחלצו מעוני קיצוני בעשורים האחרונים חשובה יותר מאשר הפערים הגדלים במדינות עשירות. אני מתעניין באִי־שוויון לא כי זה חשוב יותר מעוני אלא מפני שזה מעורר יותר תהיות. לאנשים יש טעמים ברורים לרצות לשפר את מצבם, וטעמים חזקים במיוחד לרצות להיחלץ מעוני. אבל פחות ברור אילו טעמים יש להם להיות מוטרדים מהפער בין מה שיש להם לבין מה שיש לאחרים. מדוע זו לא פשוט קנאה, כפי שמבקרי השוויון טוענים?

פילוסופים מסוימים, אלה המכונים "קדימתניים" (Prioritarians), חושבים שאנחנו צריכים לדאוג רק לשיפור רווחתם של העניים. להבנתם, העובדה שלאנשים מסוימים יש יותר מאשר לעניים רלוונטית רק מהנימוק שמיוחס לשודד הבנקים ווילי סאטון, שענה בתשובה לשאלה מדוע הוא שודד בנקים: "שם נמצא הכסף". פילוסופים אחרים חושבים שאִי־שוויון הוא רע בפני עצמו, אלא אם הוא תוצאה של בחירה חופשית של מי שיש להם פחות.

איני מסכים עם שתי הגישות. אני חושב שיש כמה טעמים שונים להתנגד לאִי־שוויון, שנובעים מתוצאותיו או מחוסר הצדק של מוסדות שגרמו לו. מגוון הטעמים להתנגד בגינים לאִי־שוויון חשוב בעיניי, כי התנגדויות מטעמים שונים לאִי־שוויון מוליכות למדיניות שונה למאבק בו. בדברים שיובאו להלן אסכם את נקודת המבט הפלורליסטית הזאת.

לא תמיד אִי־שוויון מעורר התנגדות. העובדה שאנשים במדינות הסקנדינביות חיים יותר מאנשים בארצות הברית מעידה שארצות הברית יכולה להשתפר בהיבט הזה. אבל האי־שוויון בנושא זה

הוא לא העניין המטריד. גם העובדה שנשים חיות יותר מגברים לא מעידה על אי־שוויון בעייתי. לעומת זאת, אם גברים בארצות הברית היו חיים יותר שנים מאשר נשים, זאת כן הייתה סיבה לדאגה, כי קרוב לוודאי שמצב זה היה נובע מכך שתינוקות ממין זכר או גברים זוכים לטיפול רפואי טוב יותר. זו דוגמה לדרך אחת שבה אי־שוויון מעורר התנגדות, זאת בגלל המוסדות שיצרו אותו. אי־שוויון מעורר התנגדות אם הוא נובע מכך שיחיד או מוסד שיש להם מחויבות לספק הטבה מסוימת לכל הפרטים בקבוצה כלשהי, מספק אותה ברמה גבוהה יותר לחלק מהאנשים, ללא הצדקה מיוחדת. במובן הזה, אפשר להתנגד לכך שרשות מקומית, למשל, תספק מדרכות, שירותי תברואה, או תנאים אחרים של בריאות הציבור, באיכות גבוהה יותר (ללא הצדקה) לחלק מהתושבים מאשר לאחרים. הטעם להתנגד לאי־שוויון כזה תלוי בקיומה של מחויבות ספציפית לספק את השירותים לאותם אנשים. אם אני תורם יותר צדקה למטרה אחת מאשר לאחרת, גם היא טובה לא פחות, זה לא מקרה של אי־שוויון שמעורר התנגדות. אין לי הסבר כללי לשאלה מתי מחויבויות כאלה מתקיימות. הטענה שלי היא שההתנגדות הייחודית הזאת לאי־שוויון תלויה בקיומה של מחויבות ממין זה.

כדי להדגים התנגדויות שונות לאי־שוויון נדמיין שתי חברות, שבשתיהן ל-99% מהתושבים יש אותה רמה מספקת למדי של הכנסה. בחברה א', 1% מהאנשים עניים הרבה יותר מרמה זאת, ובחברה ב' 1% עשירים יותר באותה מידה. מאחר ששתי החברות האלה הן תמונות ראי אחת של השנייה, ייתכן שלשתיהן יהיה אותו ערך במדד ג'יני. אבל ישנן סיבות שונות להתנגד לאי־שוויון של כל אחת מהן.

דבר אחד שאפשר לחשוב עליו בנוגע לחברה א' הוא מה תהיה החוויה של להיות אחד העניים בחברה הזאת - לא רק איך זה יהיה להיות עם ממש מעט כסף, אלא איך זה יהיה להיות עני הרבה יותר מכמעט כל אחד אחר. כפי שציין אדם סמית', חברה שמאלצת חלק מחבריה לחיות ולהתלבש בדרך כזו שכל הופעה בציבור תלווה בבושה, היא חברה שיש טעם רציני להתנגד לה. השאלה אם מחסור בכסף יגרום לבושה, תלויה כמובן, בגישות הרווחות בחברה: אם להיות עני כרוך בלהיחשב נחות, פחות רצוי בתור חבר או שכן, ובלתי מתאים להיות בעל סמכות. במקום שבו התייחסות כזאת רווחת, עוני הוא צורה של אי־שוויון בסטטוס שיש להתנגד אליו, בדומה לגזע ולמגדר.

ההתנגדות הייחודית הזאת לא תקפה בנוגע לחברה ב', וזאת מאחר שלא סביר שיהיה לאלה שהם חלק מה-99% טעם להרגיש בושה שהם לא יכולים לחיות בדרך שבה העשירים חיים. אם העשירים הם רק קומץ בדרנים ואתלטים ללא כוח פוליטי, ייתכן שהאי־שוויון הזה לא חשוב יתר על המידה. אבל לא כך הדבר אם העשירים הם הבעלים של המפעלים שבהם כולם חייבים לעבוד, או אם הם יכולים לשלוט בתהליך הפוליטי. יש להתנגד לאי־שוויון כלכלי אם הוא מאפשר לחלק מהאנשים דרגה בלתי מתקבלת על הדעת של שליטה על חיייהם של אחרים או אם הוא מערער את הוגנות המוסדות הפוליטיים של החברה. אי־שוויון יכול לעורר התנגדות בחברה א' גם בדרך הזו, אם ה-99% שולטים בתהליך הפוליטי ובאפשרויות העומדות לרשות העניים.

יש להתנגד לאישויון גם כאשר הוא פוגע בשוויון הזדמנויות. שוויון הזדמנויות מכיל שני סוגי דרישות. הוגנות בהליכים פורמליים דורשת שאנשים ייבחרו לעמדות כוח על בסיס קריטריונים שרלוונטיים לתפקיד. הזדמנות מהותית דורשת שתהיה הזדמנות לכל היחידים לפתח את היכולות הנדרשות כדי להיות מועמדים מוצלחים, ואת האפשרות להחליט אם להתמודד. אי שוויון כלכלי יכול לפגוע בשני סוגי הדרישות הללו. במקרה של קבלה לאוניברסיטאות, למשל, הוגנות פרוצדורלית מופרת אם העשירים משחדים את מי שאחראי על הקבלה כדי שיעדיף את ילדיהם, או אם הצורך של האוניברסיטאות לגייס משאבים יגרום להן להעדיף ילדים ממשפחות עשירות. הזדמנות מהותית נפגעת אם לילדים ממשפחות עשירות יש הזדמנויות עדיפות לפתח את היכולות שיהפכו אותם למועמדים טובים לקבלה.

חשוב לציין כי שוויון הזדמנויות לא קיים בארצות הברית של ימינו, וגם אם היה קיים הוא לא היה מצדיק, בפני עצמו, את האישויון שנוצר בעקבותיו. במקום זאת, שוויון הזדמנויות הוא רק תנאי הכרחי אך לא מספיק לצדקתן של תוצאות לא שוויוניות אלו, וזה מניח כי ישנה הצדקה אחרת כלשהי למצב אישויוני זה. הקריטריון ה"רלוונטי" לבחירה שנדרש להוגנות פרוצדורלית תלוי בהצדקה הזאת: אלו הן התכונות הנדרשות ממועמדים לתפקידים נחשבים כדי שהם יוכלו לשרת בתפקידים אלה את המטרות שאמורות להצדיק אותם.

אישויון בהכנסה ובעושר יכול לעורר התנגדות לא רק בגלל השלכותיו, אלא מפני שלא ניתן להצדיק את המנגנונים המוסדיים שיוצרים אותו. הדיון בהפחתת האישויון מתמקד לרוב ב"חלוקה מחדש" בתור האמצעי העיקרי להשגת מטרה זו. אבל כשבוחנים אישויון בהכנסה ובעושר, צריך לבדוק תחילה מה גורם לאישויון בהכנסות לפני תשלומי המיסים, ולהתייחס לחלוקה מחדש באמצעות מיסוי בתור עניין משני. ישנם מנגנונים מוסדיים רבים שיוצרים אי שוויון, למשל חוקי קניין רוחני, חוקים הנוגעים לתאגידים בעירבון מוגבל וצורות מגוונות של מכשירים פיננסיים, וגם חוקים שמקשים על הקמת ארגוני עובדים וקיום משא ומתן קיבוצי. ניתן לשנות את כל החוקים האלה מבלי להפר את חירותו של אף אחד. לכן, לגבי שתי החברות שהזכרתי קודם, אנחנו צריכים לשאול מאיפה הגיע הכסף של העשירים בחברה א', ומה משאיר את העניים במצבם בחברה ב'?

רעיון השוויון הבסיסי בעניין זה הוא שמנגנונים מוסדיים שיוצרים אישויון כלכלי נרחב בכל אחת מהדרכים המתוארות לעיל זקוקים להצדקה משלהם. הם לא יכולים להיות שרירותיים. התנגדויות נפוצות ל"אחוזון העליון" (the one percent) יכולות להיות מבוססות בחלקן על ההשלכות של האישויון הזה על שוויון הזדמנויות ועל הוגנות פוליטית. אולם אני מאמין שההתנגדויות האלה משקפות גם תחושה שריכוז משאבים גדול זה הוא בלתי מוצדק בפני עצמו. אם כן, כיצד אפשר להצדיק מנגנונים מוסדיים שמייצרים פערים כאלה? אני טוען שאי אפשר להצדיק אותם באמצעות זכויות קניין או רעיונות של תגמול ראוי. זכויות קניין הן דבר חשוב, אבל הן יצירי מוסדות כלכליים שדורשים הצדקה בדרך אחרת. והצורות היחידות של תגמול ראוי שרלוונטיות לחלוקה הכלכלית, תלויות גם כן במוסדות.

ניתן להצדיק עסקאות כלכליות שיוצרות אי־שוויון בחלק מהמקרים על בסיס ההנחה שהגבלתן תצריך פגיעה בלתי מתקבלת על הדעת בחירות האישיות. למשל, לא נוכל למנוע משחקן כדורסל אגדי כמו וילט צ'מברליין להתעשר בדרך שבה רוברט נוזיק דמיין זאת, כלומר לא נוכל למנוע מאנשים להוציא את כספם על כרטיסים לכדורסל אם הם רוצים בכך. אבל זה מכסה רק חלק קטן מהמקרים. בימינו, גם ההכנסות הגדולות של ספורטאים תלויות במנגנונים מוסדיים כמו זכויות שידור בטלוויזיה וחוקי הגבלים עסקיים, יותר מאשר ברצונם של אוהדים יחידים לשלם כסף נוסף עבור התענוג שבצפייה בצ'מברליין משחק, כפי שנוזיק דמיין שהם אולי עושים.

מנגנונים שמחוללים אי־שוויון לא יכולים להיות מוצדקים רק על בסיס זה שהם מובילים לגידול בתמ"ג, בנפרד מהדרך שבה הגידול הזה מתחלק. אם כן, איך ניתן להצדיק מוסדות כאלה? אני מציע שזה אפשרי רק על ידי העובדה שהם ייטיבו אפילו עם אלה שמקבלים נתח קטן יותר מהמשאבים, ולכן אי אפשר לבטל את המוסדות האלה באופן שישפר את מצבם של אותם אנשים.

לפיכך אנו מגיעים לעקרון ההפרשיות של רולס בדרך של טיעון מוסרי ישיר ולא על ידי פנייה לרעיון של בחירה רציונלית מאחורי מסך הבערות (אם כי המרכיבים הבסיסיים של הטיעון הזה מוזכרים על ידי רולס).

עד כה בחנתי אי־שוויון בהכנסה לפני תשלומי מס. מיסוי יכול להיות מוצדק בדרכים שונות וביניהן: דרך הוגנת לממן טובין שמגיעים לכולם, כולל הספקה של חינוך ותנאים אחרים שנדרשים ליצירת הזדמנות מהותית; דרך לצמצם אי־שוויון כדי להפחית את ההשפעות המזיקות שלו; ודרך לריסון הגידול באי־שוויון באמצעות הפחתת הטעמים שיש לאנשים בבואם לדרוש הכנסות גבוהות יותר.

לסיכום, זיהיתי שישה טעמים להתנגד לאי־שוויון. חלק מההתנגדויות הללו מבוססות על השלכות של האי־שוויון: אי־שוויון בסטטוס, שליטה בלתי מתקבלת על הדעת של חלק מהאנשים על בני

Poverty and Wealth / William Powell Frith (Wikimedia)

אדם אחרים, פגיעה בשוויון הזדמנויות ובהוגנות של המוסדות הפוליטיים. התנגדויות אחרות נובעות מהדרך שבה האי־שוויון נוצר: בעקבות הקצאה לא שווה של הטבות שכולם זכאים להם, או באמצעות מוסדות שיוצרים הכנסה לא שוויונית ללא הצדקה הולמת.

להלן כמה השלכות של הגישה הפלורליסטית הזו:

1. אין דרגה ספציפית של אי־שוויון שצריך להשיג בחברה מורכבת (אין "דפוס" או מדד ג'יני כלשהו שחייבים לתחזק). דרגה של אי־שוויון היא מקובלת אם היא לא פתוחה להתנגדויות מהסוגים שמניתי (וייתכנו גם התנגדויות נוספות).
2. מאחר שיש הרבה סיבות למיסוי, שיעור המס ההולם תלוי בגורמים רבים ושונים.
3. אין תשובה אחת לשאלה "שוויון במה?" סוג האי־שוויון שמעורר התנגדות משתנה, ותלוי בהתנגדות לאי־שוויון שנמצאת על הפרק.

למה שיהיה אכפת לנו מאי־שוויון? מאת ת. מ. סקנלון, תרגום: אביב שניר, פורסם בפיגומים, [T.M.Scanlon, Why Does Inequality Matter?](#), 2013 Oxford Uehiro Lectures, published by the [PIIE](#), Peterson Institute for International Economics